

Hyljeksityt säännökset, kiistelty verotus ja tehoton tieto

Pullonkauloja kestäväen kulutuksen ja
tuotannon ohjauskeinojen valinnassa

Annukka Berg

Artikkelissa tarkastellaan kestäväen kulutuksen ja tuotannon ohjauskeinojen valintaa Suomessa vuonna 2005 julkaistun KULTU-ohjelman sekä ohjelman laatineen toimikunnan jäsenten haastattelujen kautta. Selvästi yli puolesta ohjelman toimenpide-ehdotuksista löytyi viittaus informaatio-ohjaukseen ja lähes puolesta taloudelliseen ohjaukseen. Samalla 73 toimenpide-esityksen joukosta löytyi vain yksi maininta hallinnollisesta sääntelystä. Haastatteluissa havaitaan, että sääntely liitetään monesti vanhanaikaiseksi katsottuun lailla pakottamiseen. Taloudellista ohjausta koskevat mielikuvat ovat positiivisia, mutta esimerkiksi ympäristöverojen käyttöönotossa törmätään käytännön ongelmiin ja intressiristiriitoihin. Informaatio-ohjausta ei vastusta kukaan, mutta pelkän tiedon jakamisen vaikuttavuus kyseenalaistetaan. Mikäli kestäväen kulutuksen ohjauskeinojen valinnan pullonkauloja halutaan purkaa, on keskeistä puuttua myös yksilönvalintojen piiriä ja valtion roolia koskeviin mielikuviiin ja hallintamentaliteetteihin.

Saadaanko kestävämmiksi muodostuneet kulutus- ja tuotantotavat kuriin kuluttajia informoimalla? Olisivatko tuottajille suunnatut säännökset tehokkaampia? Entä mitä tapahtuisi, jos tuotteiden todelliset ympäristökustannukset sisällytettäisiin hintoihin? Tällaisia kysymyksiä tulee vastaan, kun pohditaan kestävien kulutus- ja tuotantotapojen ohjauskeinoja. Kyse on laaja-alaisesta politiikkakentästä, jonka muotoutumisen yhtenä virstanpylväänä voidaan pitää Johannesburgin kestäväen kehityksen huippukokousta vuonna 2002. Kokouksen innoittamana ai-

nakin 30 maata on päättänyt laatia tai on jo laatinut kansallisen kestävä-
n kulutuksen ja tuotannon ohjelman (UNEP 2008, 3). Yhtenä ohjelma-
työn edelläkävijöistä voidaan pitää Suomea, jonka ohjelmaehdotus Vä-
hemmästä enemmän ja paremmin (Kestävän kulutuksen ja tuotannon
toimikunta 2005) julkaistiin laajapohjaisen toimikuntatyöskentelyn tu-
loksena. Suomen KULTU-toimikunnan keskeisiin ehdotuksiin kuuluvat
muun muassa materiaalitehokkuuden palvelukeskuksen perustaminen,
pitkän aikavälin poliittiset linjaukset verorakenteen uudistamiseksi sekä
kestävien julkisten hankintojen edistäminen.

Tässä artikkelissa Kestävän kulutuksen ja tuotannon toimikunnan
esityksiä ja sen jäsenten näkemyksiä tarkastellaan lähemmin poliittis-
ten ohjauskeinojen näkökulmasta. KULTU-ohjelman toimenpide-ehdo-
tusten lisäksi aineistona toimii 20 teemahaastattelua, jotka on tehty toi-
mikunnan jäsenten, pysyvien asiantuntijoiden ja sihteeristön edustajien
kanssa. Toimikuntaan oli koottu noin 40 kestävä- ja tuotan-
non kentällä keskeisesti vaikuttavan tahon edustajaa, joten haastatelta-
vien joukko kattaa suunnilleen puolet osallistujista. Haastateltavat py-
rittiin valitsemaan siten, että mukaan saataisiin mahdollisimman eri-
laisia ja aktiivisia tahoja. Joukkoa voikin pitää jonkinlaisena poikkileik-
kauksena Suomen kestävä- ja tuotannon hallinnollis-poliit-
tisen kentän toimijoista.

Ohjauskeinoilla tarkoitetaan yleisesti niitä välineitä, keinoja ja tek-
niikoita, joita julkisella vallalla on hallussaan, ja joita se käyttää pyrkies-
sään toteuttamaan politiikan tavoitteita (Tikkanen 2005, 33). Ohjauskei-
noja voidaan jakaa muun muassa hallinnolliseen sääntelyyn, taloudel-
liseen ohjaukseen ja informaatio-ohjaukseen (Vedung 2005, 29–34). Täs-
sä artikkelissa pyrin selvittämään, (1) minkälaisia kestävä- ja tuotan-
non ohjauskeinoja KULTU-ohjelmassa esitetään. Toisaalta olen
kiinnostunut siitä, (2) miten KULTU-toimikunnan jäsenet arvioivat oh-
jauskeinoja ja niiden valintaan vaikuttavia tekijöitä.

Ajatuksena on, että kestävä- ja tuotannon kentän kes-
teisten toimijoiden näkemykset sisältävät yhtäältä asiantuntijatietoa
siitä, miten vaikkapa vaikuttavia, tehokkaita ja legitiimejä tietyt ohjaus-
keinot ovat. Toisaalta haastattelulausunnot heijastelevat myös moninai-
sia intressejä, näkemyksiä ja puhumisen tapoja. Näin niiden pohjalta on

mahdollista kartoittaa sitä sosiaalista todellisuutta, jossa kestävän kulutuksen ja tuotannon ohjauskeinojen valinta tapahtuu. Pohjimmiltaan kiinnostavaa onkin se, (3) minkälaisia erilaisia edistäviä ja jarruttavia tekijöitä ohjauskeinojen valinnassa näyttäisi tulevan vastaan: Ilmeneekö joidenkin ohjauskeinojen kohdalla esimerkiksi sellaisia pullonkauloja, jotka saattavat turhaankin vaikeuttaa kyseisen ohjauskeinoryhmän mahdollisuuksien hahmottamista?

Edellä esitettyjen kysymysten mielekkyys perustuu ehkä ennen kaikkea sille, että kestävä kulutus ja tuotanto on ympäristöpolitiikan alana suhteellisen uusi, eikä sen dynamiikkaa ole vielä perusteellisesti kartoitettu. Alan ohjauskeinoja koskevissa tutkimuksissa kuitenkin painotetaan erilaisten ohjauskeinojen ja niiden yhdistelmien ennakkoluulotonta käyttöä (esim. Tukker ym. 2008). Ohjauskeinojen valinnan turhien pullonkaulojen löytäminen on siis tästä näkökulmasta keskeistä. Samalla kestävän kulutuksen ja tuotannon ohjauskeinojen valintaprosessiin vaikuttavia tekijöitä ei ole juurikaan selvitetty, vaikka ohjauskeinojen valinnan tutkimus sinänsä ja myös ympäristöpolitiikan ohjauskeinoja koskeva keskustelu yleensä ovat aloina vakiintuneita. Tämä tutkimus pyrkii paikkaamaan tätä aukkoa, sillä vaikka tuotannon ympäristövaikutuksiin on puututtu Suomessa ja muissa teollisuusmaissa jo kauan, kulutuksen kestävyuden ohjaaminen on ollut suhteellisen vähäistä (ASCEE 2008, 5–6).

Suomen kestävän kulutuksen ja tuotannon ohjelma ja ohjauskeinot

Suomen kestävän kulutuksen ja tuotannon toimikunta (KULTU) työsti ehdotusta alan kansalliseksi ohjelmaksi puolentoista vuoden ajan, marraskuusta 2003 kesäkuuhun 2005. Toimikuntaa vetivät kauppa- ja teollisuusministeriö (nyk. työ- ja elinkeinoministeriö) sekä ympäristöministeriö yhteistyössä. Puheenjohtajana toimi Helsingin yliopiston silloinen kansleri Kari Raivio. Ohjelman laadintaprosessissa oli laajasti mukana eri toimijoita: KULTU-toimikunnan työskentelyyn osallistui noin 40 henkilöä joko toimikunnan tai sihteeristön jäsenenä tai pysyvinä asiantunti-

joina. Jäsenet edustivat erilaisia ministeriöitä opetusministeriöstä maa- ja metsätalousministeriöön mutta myös hallinnon ulkopuolisia tahoja kuten teollisuuden etujärjestöjä, ympäristö- ja kuluttajajärjestöjä sekä tutkimuslaitoksia. Lisäksi lähes saman verran asiantuntijoita oli mukana toimikunnan kuulemisissa ja ryhmätyötapaamisissa. (Kestävän kulutuksen ja tuotannon toimikunta 2005.)

Valmis ohjelma koostuu toimikunnan ehdotuksista ja niitä taustoitettavasta muistiosta. Toimenpide-ehdotukset on koottu temaattisiin kappaleisiin, jotka käsittelevät muun muassa materiaalia ja energiaa säästävää tuotantoa, liikennettä, rakentamista ja ruokaa. Ohjelmaan on kirjattu melko runsaslukuinen määrä toimenpide-ehdotuksia, 73 kappaletta, jotka vielä käytännössä usein sisältävät useampia samaan teemaan liittyviä ehdotuksia. (Emt.)

KULTU-ohjelman toimenpide-ehdotusten laadusta on pyritty tässä saamaan kokonaiskuva luokittelemalla niitä niiden ohjauskeinokategorioiden mukaan, joihin ehdotuksissa viitataan. Luokittelun apuna olen käyttänyt Jordanin ym. (2003, 8–12) jakoa hallinnolliseen sääntelyyn sekä niin kutsuttuihin uusiin ympäristöpoliittisiin ohjauskeinoihin. Uusiin ympäristöpoliittisiin ohjauskeinoihin kuuluvat taloudellinen ohjaus, vapaaehtoiset sopimukset sekä informaatio-ohjaus. Viidenneksi kategoriaksi olen liittänyt erilaiset organisaatiojärjestelyt, jotka myös Jordan ym. (Emt., 9) mainitsevat, mutta jotka he ovat jättäneet oman luokittelunsa ulkopuolelle.

Hallinnollisella sääntelyllä tarkoitetaan niin sanottua perinteistä hallintaa, joka voi olla kestävän kulutuksen ja tuotannon kentällä esimerkiksi tiettyjen haitalliseksi katsottujen ainesosien kieltämistä, tavoitteiden asettamista tai tuotestandardien määrittelyä. Taloudellinen ohjaus puolestaan toimii vaikuttamalla eri toimijoiden hinta-arvioihin, ja sen piiriin voidaan laskea muun muassa verot, tuet, päästökauppa- ja panttijärjestelmät. Vapaaehtoisten sopimusten piiriin taas kuuluu runsaasti erilaisia ohjaavia välineitä hallinnon ja teollisuuden etujärjestöjen tai yritysten solmimista sopimuksista esimerkiksi tiettyjä menettelytapoja edistäviin ympäristöjärjestelmiin. Organisaatiojärjestelyillä viitataan yrityksiin muuttaa hallinnon resursseja vaikkapa uusia ministeriöitä, vi-rastoja tai laitoksia perustamalla. (Emt., 8–12.)

**Taulukko 1: KULTU-ohjelman toimenpide-ehdotuksissa esiintyneet ohjauskeinoviit-
taukset lukumäärien ja prosenttiosuuksien mukaan jaoteltuina.**

Toimenpide-ehdotuksia	Hallinnollinen sääntely	Taloudellinen ohjaus	Vapaaeht. sopimukset	Info-ohjaus	Org. järjestelyt	Muut keinot
73 Kpl	1	32	13	47	8	14
100 %	1	44	18	64	11	19

Informaatio-ohjauksen yhteydessä Jordan ym. (Ernt., 11–12) keskittyvät lähinnä kuluttajien ostopäätösten tueksi tarkoitettuihin ympäristömerkintäjärjestelmiin. Itse määrittelen tiedollisen ohjauksen kuitenkin paljon laajemmin: kyse on toimista, jotka pyrkivät tietoa tuottamalla, kokoamalla tai jakamalla vaikuttamaan asioiden tilaan tai toimijoiden valintoihin. Näin kestäväen kulutuksen ja tuotannon informaatio-ohjaukseksi voidaan laskea myös alan tutkimuksen, kasvatuksen ja koulutuksen edistäminen, oppaiden ja viestintäkampanjoiden tuottaminen sekä asiantuntijapalvelut.

Sisällön erittelystä puhuttaessa tarkoitetaan kvantitatiivista dokumenttien analyysia, jossa kuvataan määrällisesti jotakin tekstin tai dokumentin sisältöä. (Saaranen-Kauppinen ym. 2006a) Tässä erittely on tehty siten, että taulukkoon on tehty merkintä tietyn ohjauskeinokategorian alle, mikäli toimenpide-ehdotuksessa on selvä viittaus jonkin ohjauskeinon käyttöön. Vaikka samassa toimenpide-ehdotuksessa olisi useampiakin mainintoja jostakin ohjauskeinosta, merkintöjä on laitettu enintään yksi. Ohjauskeinokategorioiden alle on myös laskettu vain sellaisia ehdotuksia, joista on suhteellisen yksiselitteisesti nähty, minkä ohjauskeinon käytöstä niissä on kyse. Sisällön erittely KULTU-toimikunnan toimenpide-ehdotuksissa esiintyvistä ohjauskeinoviittauksista löytyy taulukosta 1.

Kuten taulukosta 1 huomataan, uudet ohjauskeinot ovat siinä vahvasti edustettuina. Tiedollisista ohjauskeinoista oli eniten mainintoja KULTU-ohjelman toimenpide-ehdotuksissa: selvästi yli puolessa ehdotuksista oli jonkinlainen viittaus tiedon tuottamiseen tai levittämiseen esimerkiksi asian selvittämisen muodossa. Toisaalta myös talouden kautta vaikuttaminen näyttäytyi analyysin valossa keskeisenä keinona, ja lähes puolessa ehdotuksista oli viittaus taloudelliseen ohjaukseen. Lisäksi

vapaaehtoisten sopimusten käyttö ohjauskeinona oli mainittu noin viidesosassa ehdotuksista, ja myös organisaatiojärjestelyistä oli mainintoja hieman yli kymmenesosassa. Silmiinpistävintä analyysissa oli kuitenkin se, että KULTU-ohjelman toimenpide-ehdotuksissa oli vain yksi selvä viittaus perinteiseen hallinnolliseen sääntelyyn. Mistä sääntelyn heikko suosio johtuu? Seuraavissa kappaleissa tähän ja muihin KULTU-ohjelman ohjauskeinoerittelyn herättämiin kysymyksiin etsitään vastauksia käymällä läpi ohjauskeinojen valintaan liittyviä tekijöitä ensin teorian ja sitten haastatteluaineiston avulla.

Kestävän kulutuksen ja tuotannon ohjauskeinojen valinta

Sisällönanalyysissä aineistoa tarkastellaan eritellen, yhtäläisyyksiä ja eroja etsien ja tiivistäen. Aineistolähtöisesti tutkimusta tehtäessä tutkimuksen pääpaino on aineistossa. Tällöin esimerkiksi analyysiyksiköt eivät ole ennalta määrättyjä, ja teoria rakennetaan aineisto lähtökohdانا. (Saaranen-Kauppinen ym. 2006a ja 2006b) Kun kävin KULTU-toimikunnan jäsenten haastatteluja läpi aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla, ohjauskeinoja käsittelevä aineisto jakautui seuraaviin kategorioihin:

- 1 Ohjauskeinoryhmiin liitetyt yleiset mielikuvat ja ominaisuudet
- 2 Arviot ohjauskeinojen käytännön vaikutuksista kestävän kulutuksen ja tuotannon kentällä
- 3 Arviot ohjauskeinojen sivuvaikutuksista, siis vaikutuksista, jotka taapahtuvat ohjauskeinojen tavoitealueen ulkopuolella (Vedung 1997, 309)
- 4 Päätöksentekoympäristöön liittyvät seikat

Jaottelussa on joitakin yhtäläisyyksiä Linderin ym. (1989) malliin, joka on yksi tunnetuimmista ohjauskeinojen valintaa koskevista teorioista. Ensinnäkin koko tutkimusasetelmaan ja malliin sisältyy ajatus siitä, että jonkin politiikkakentän keskeisten toimijoiden näkemykset ohjauskeinojen heikkouksista ja vahvuuksista ovat merkittäviä (Emt., 36–37). Väliä ei siis ole vain sillä, minkälaisia jonkin ohjauskeinojen ominaisuudet, sen vaikutukset ja sivuvaikutukset, ”objektiivisesti” ovat. Linderin

ym. mukaan on tärkeää tietää, mitä päätöksentekijät kuvittelevat saavansa, kun he valitsevat jonkin ohjauskeinon ja jättävät muut valitsematta. Toisaalta mallissa on vahvasti mukana myös kontekstin merkitys aina kansallisista politiikan tyyleistä ja organisaatiokulttuureista tilanteisiin, joissa ohjauskeinoista päättävät toimivat. Mallin vahvuuksiin kuuluukin, että se yhdistää ohjauskeinoja koskevan päätöksenteon makrotason mikrotasoon. (Linder ym. 1989, 48–53)

Oma analyysikohteeni poikkeaa Linderin ym. (1989) mallin tavanomaisista sovelluskohteista, ja yleensäkin ohjauskeinojen valintateorioiden kuvaamista tilanteista, siinä, että haastatteluissani kestävän kulutuksen ja tuotannon ohjauskeinojen valinnasta puhuttiin usein melko yleisellä tasolla. Tutkimuksessahan ei ole varsinaisesti kyse ohjauskeinon valintaprosessin tarkastelusta, vaan yleisestä, tiettyyn kenttään liittyvien ohjauskeinojen ja niiden valintaa koskevien mielikuvien ja näkemysten kartoittamisesta. Lähestymistapaan sisältyy myös esioletus siitä, että kestävän kulutuksen ja tuotannon kentän toimijoilla on yleisiä näkemyksiä alan ohjauskeinoryhmistä, kuten sääntelystä ja informaatio-ohjauksesta, ja että näihin ryhmiin liittyvillä mielikuvilla voi myös olla vaikutuksia konkreettisissa ohjauskeinon valintatilanteissa.

Rauno Sairinen (2000, 255–256) analysoi väitöskirjassaan Suomessa tapahtunutta ohjausreformia eli uusien ohjauskeinojen käyttöönottoa. Tämä 1980-luvun lopulta alkanut uudistus on tarkoittanut ympäristöpolitiikan ohjauskeinopaletin huomattavaa laajentamista ja päivittämistä. Sairinen (Emt., 67–69) tarkastelee ohjausreformia kahden laajemman kehityksen sisällä. Näistä toinen on tilanteellinen konteksti, johon kuuluvat muun muassa poliittiset trendit ja tapahtumat sekä kansainvälinen kehitys, toinen ympäristöpoliittinen hallintamentaliteetti, joka käsittää esimerkiksi poliittiset ja hallinnolliset kulttuurit sekä institutionaaliset suhteet. Voidaan ajatella, että Sairisen (Emt., 67) analyysimallin ympäristöpoliittinen hallintamentaliteetti heijastuu vahvasti oman luokitteluni kategoriaan (1), joka käsittelee ohjauskeinoryhmiin liitettyjä yleisiä mielikuvia ja ominaisuuksia. Samalla kategoriani (4) päätöksentekoympäristöön liittyvistä seikoista sisältää elementtejä sekä Sairisen ympäristöpoliittisista hallintamentaliteeteista että tilanteellisesta kontekstista.

Hallintamentaliteetti on Michel Foucault’lta lainattu käsite, joka liit-

tää ympäristöpolitiikan ohjausreformin uudenaikaisiin politiikan tyyliin, rationaliteetteihin ja menettelytapoihin. Foucault'n (1991, 103) mukaan valtiota, sen säilymistä ja rajoja, voidaan ymmärtää vain sen yleisten, hallintamentaliteettiin liittyvien taktiikoiden kautta. Hallintamentaliteetti viittaa muun muassa instituutioiden, menettely- ja ajattelutapojen muodostamaan kokonaisuuteen sekä siihen prosessiin, jossa valtiot tulevat hallintamentaliteettien kyllästäviksi. (Emt., 102–103) Sairinen (2000, 265) huomauttaakin, että uusien ympäristöpoliittisten ohjauskeinojen valinta liittyy valtion roolin uudelleenmuotoutumiseen. Esimerkiksi markkinaherkkien ohjauskeinojen suosiminen perustuu uskoon markkinadynamiikan tärkeydestä ja talouden toimijoiden merkityksestä yhteiskunnan ekologisoinnissa.

Ohjausreformia on tutkittu myös kansainvälisellä tasolla. Jordan ym. (2003, 13–15) toteavat, että siirtymä kohti ”uusia” ympäristöpoliittisia ohjauskeinoja on osittain johtunut sääntelyyn liitetystä kasvavasta tyytymättömyydestä. Toisaalta ympäristöongelmia koskevassa taloustieteellisessä kirjallisuudessa on korostettu taloudellisen ohjauksen vaikuttavuutta ja tehokkuutta sääntelyyn verrattuna. Kun kestävä kehityksen käsite yleistyi, tuli myös suosituksi ajatella, ettei kehityksestä saisi kestävää pelkällä sääntelyllä. Taloudellisen ohjauksen eduksi taas on katsottu muun muassa ulkoisvaikutusten sisällyttäminen hintoihin sekä jatkuva kannuste innovaatioihin.

Uusien ympäristöpoliittisten ohjauskeinojen poliittinen houkuttelevuus alkoi kasvaa useimmissa OECD-maissa 1980-luvulta lähtien. Suosioon ovat omalta osaltaan vaikuttaneet myös EU:n aktiivisuus uusien ohjauskeinojen edistäjänä, huoli taloudellisesta kilpailukyvystä sekä esimerkiksi vihreiden puolueiden ja ympäristöjärjestöjen positiiviseksi muuttunut suhtautuminen uusiin ohjauskeinoihin. Samalla uusien ympäristöpoliittisten ohjauskeinojen käyttöönottoa ovat hidastaneet monet seikat kuten kulttuuriset antipatiat ja taloudellisen asian tuntijuuden puute hallinnon piirissä, intressitahojen vastustus sekä pelko negatiivisista kilpailukykyvaikutuksista. (Emt.)

Mihin sitten voi suhteuttaa KULTU-haastattelussa esitetyt arviot ohjauskeinojen vaikutuksista ja sivuvaikutuksista? Kestävä kulutuksen ja tuotannon ohjauskeinoja arvioineessa SCOPE2-hankkeessa (Tukker ym.

2008) todetaan muun muassa, että ohjauskeinojen vaikuttavuutta on vaikea arvioida, sillä monimutkaisilla markkinoilla on hankala selittää, mikä on johtunut mistäkin. Yleisesti ottaen säännöksillä ja taloudellisilla ohjauskeinoilla näyttää kuitenkin olevan suurempi vaikutus kuin pehmeämmillä informaatio-ohjauskeinoilla. Sääntelyä käytetään kuitenkin kestäväen kulutuksen ja tuotannon kentällä vähemmän kuin taloudellista ja varsinkin tiedollista ohjausta. Erityisesti kestäväen kulutuksen kohdalla käytetään vapaaehtoisia ja informaatio-ohjaukseen perustuvia ohjauskeinoja. Yksi SCOPE2-hankkeen päätuloksista on, että eri ohjauskeinojen yhdistelmät näyttävät olevan tehokkaampia kuin yksittäiset ohjauskeinot. Hanke tukee kokonaisvaltaista systeemilähestymistapaa ja ohjauskeinopalettien räätälöintiä.

Tärkeinä vertailukohtina aineiston analyysissä toimivat myös kaksi aiemmin tehtyä tutkimusta, joissa käsitellään kestäväen kulutuksen ja tuotannon ohjauskeinojen valintaa ja arviointia nimenomaan suomalaisessa kontekstissa. Näistä ensimmäinen on Ilomäen ym. (2005) analyysi lausunnoista, joita erilaiset sidosryhmät antoivat KULTU-ohjelman valmistuttua. Siinä sivutaan ohjauskeinoja vain yhtenä teemana monien joukossa, mutta analyysin johtopäätöksissä ohjauskeinot ovat nousseet keskeiseen osaan. Toinen vertailukohde taas on Nurmisen (2008) pro gradu -työ, jossa kestäväen kulutuksen ja tuotannon kenttään sukellaan kansalaisille tarkoitetun Otakantaa.fi-foorumien keskustelujen erittelyn kautta. Ilomäen ym. sekä Nurmisen tuloksista kerrotaan lisää oman aineistoni analyysin ohessa.

Haastatteluaineiston analyysi: Miten KULTU-toimikunnan jäsenet arvioivat ohjauskeinoja ja niiden valintaan vaikuttavia tekijöitä?

Tässä kappaleessa käyn läpi niitä näkemyksiä, joita haastattelemani KULTU-toimikunnan jäsenet esittivät erilaisista ohjauskeinoista ja niiden valinnasta. Toisin kuin KULTU-ohjelman määrällisen ohjauskeinoerittelyn kohdalla, syvempi laadullinen tarkastelu on rajattu tässä vain kolmeen ohjauskeinokategoriaan: hallinnolliseen sääntelyyn, talou-

dellisiin ohjauskeinoihin ja informaatio-ohjaukseen. Aineiston sisältöä avataan ensin yleisesti, minkä jälkeen keskeiset tulokset tiivistetään taulukkomuotoon.

Hallinnollinen sääntely

KULTU-ohjelman toimenpide-ehdotusten analyysissa huomiota herätti hallinnollisen sääntelyn vähäinen määrä. Miksi siitä oli vain yksi maininta? Eräänä selityksenä voi olla, että monissa KULTU-toimikuntalaisten haastatteluissa sääntelyyn suhtauduttiinkin kuin tuttuun mutta hieman epämiellyttävään velvollisuuteen: sääntelyäkin ”tietysti” tarvittaisiin, mutta siitä ei monikaan jaksanut innostua. Sääntely näyttäytyi potentiaalisesti kankeana. Lisäksi siihen liitettiin pakottamisen ja rajoittamisen ajatuksia, joilla jo itsessään on negatiivinen kaiku. Merkityspotentiaalia lainattiin myös kielikuvista, joilla annettiin ymmärtää sääntelyn olevan peruja entisen Neuvostoliiton ajoilta.

- - [E]nemmän ohjausta kuluttajille siihen suuntaan, että osaa kuluttaa kestävämmiin. Ei niin, että kulutusta lähdetään rajottamaan, se on enemmän semmonen ceausescumainen tyyli. (Hog)

Säännöksiä koskevassa päätöksentekoympäristössä EU ja sektori-ministeriöt nousivat merkittävään rooliin. Säännöksiä tulee Euroopan unionin piiristä paljon, mikä esimerkiksi kestävän kulutuksen ja tuotannon tapauksessa voi johtua siitä, että verotukseen vaikuttaminen on EU:ssa hankalaa. Myös Suomessa erilaiset ministeriöt kuten ympäristöministeriö sekä liikenne- ja viestintäministeriö voivat tehdä valmistelutyötä oman alansa säädösten osalta, mutta taloudellisten ohjauskeinojen valmistelu on pitkälti valtiovarainministeriön toimivallassa. Jos Suomessa on totuttu siihen, että valtiovalta ratkaisee ympäristöongelmat säännöksillä, uusien haasteiden edessä näihin odotuksiin ei ole ollut helppoa vastata.

- - Yhteiskunta omalla säätelyllään luo ne pelisäännöt. Näin pitkälti pitää varmaan ollakin, ja se on ollu tehokasta sillon, kun ne haitat on ollu semmosia - - . Mutta tästä on kyllä seurannu se, että ei kansalai-

set, eikä toiminnanharjottajat oo proaktiivisia. Vaan ne odottaa, että yhteiskunta ratkaisi asiat. Ja sitten kun yhteiskunta joutuu esittää, julkinen valta ikävää lainsäädäntöä, niin ne ruoppaa vastaan ja viki-see. Ja sitten lopulta sopeutuu. (H03)

Sääntelyn vastakohtana näyttäytyi itseohjautuvuus, jota muun muassa elinkeinoelämän edustajat hellivät puheessaan. Toisaalta hyvänä vaihtoehtona pidettiin myös taloudellisia ohjauskeinoja: olisi vaikka parempi säännellä energian kulutusta taloudellisilla instrumenteilla kuin kieltää huonelämpötilan nostaminen yli 20 asteen. Joissakin puheenvuoroissa sääntely asettui kuitenkin myös yksilön tueksi. Ajatuksena oli, että normit voivat auttaa kuluttajaa ja suojella esimerkiksi kertakäyttöiseltä kulutuselektronikalta.

[S]e on ihan naurettavaa, et kun joku asia voitais yhes päättää, yhdellä säädöksellä, niin sit niin kun pitäis panna viis miljoonaa ihmistä tekemään yksittäisiä päätöksiä, niin mun mielestä se on ihan niin kun järjetöntä. Mut se on vaan niin kun tietty aikamme niin kun merkki, että säätelystä ja muusta niin kun ei pidetä - -. (H05)

Myös elinkeinoelämän piirissä joitakin hallinnollisia määräyksiä pidettiinärkevinä. Tällaisiin säännöksiin elinkeinoelämä oli päässyt vaikuttamaan niiden valmisteluvaiheessa. Hyvä sääntely kannustaa innovaatioihin, ja sen turvin on jo aiemmin edistetty muun muassa suomalaisen metsäteollisuuden puhdistumista. Toisaalta jollakin hyvää tarkoittavalla säännöksellä saatetaan tehdä hallaa, mikäli tavoitetaso asettamisessa ollaan liian ”innokkaita” tai ”kiihkomielisiä”. Globaalissa taloudessa luovivan elinkeinoelämän tulevaisuus koettiin Suomessa uhatuksi, eikä sitä siksi saanut kuormittaa ainakaan kohtuuttomalla sääntelyllä.

Näkemykset siitä, mikä hallinnollisten säännösten rooli lopulta voisi olla kestävä kulutuksen ja tuotannon kentällä, poikkesivat kiinnostavasti aineiston sisällä. Jotkut haastateltavista näkivät, että säädöksillä on vaikea puuttua kulutuksen kasvavaan virtaan, yhteen alan perusongelmista. Kuitenkin kun kysymykseen pureuduttiin syvemmälle, stan-

dardeista ja materiaalitehokkuudelle asetettavista karkeista tavoitearvoista alkoi löytyä mahdollisuuksia. Esimerkiksi henkilöautojen standardeja olisi mahdollista muuttaa niin, että autot voisivat käyttää nykyistä ympäristöystävällisempiä energiamuotoja. Haastatteluissa tuli myös moneen kertaan esiin esimerkki siitä, miten byrokraattiset seikat hankaloittavat tuotannon sivuvirtojen ja jätteiden käyttöä uusien prosessien raaka-aineena. Tällaisia pykäläitä pitäisi haastateltavien mielestä korjata.

Hallinnollista sääntelyä koskevien pohdintojen taustalla tuntui kuitenkin vielä vaikuttavan laajempi näkemys siitä, että elämäntavat ja kuluttajien valinnat ovat kestäväen kulutuksen ja tuotannon ytimessä mutta normiohjauksen ulottumattomissa. Oman lisänsä tähän keskusteluun toi myös kestäväen kehityksen ajattelu, jossa kansalaisten, kuluttajien ja elinkeinoelämän aktiivisuutta ja omaa vastuunottoa pidetään keskeisenä.

- [J]os joku ministeriön virkamies kuvittelee että lähettämällä direktiivejä ihmisille niin niitten käyttäytyminen muuttuu niin eihän siitä mitään tuu. (Ho8)

Kaikkineen analyysi jätti pienen hämmennyksen siitä, miten KULTU-ohjelman 73 toimenpide-ehdotuksen joukkoon saatiin vain yksi selvä viittaus sääntelyyn. Sillekin löytyi kuitenkin kannatusta ja monenlaisia sovelluskohteita. Myös päätöksentekoympäristö on sääntelyn kohdalla jopa suotuisampi kuin seuraavaksi käsiteltävän taloudellisen ohjauksen tapauksessa. Voisiko olla, että aineistossa sääntelyyn liitetyt yleiset mielikuvat, lailla pakottamisen stigma ja vanhanaikaisuus, olivat sen etene-
misen tärkeimpiä esteitä? Tällöin Sairisen (2000, 265–267) esiin tuoma hallintamentaliteetin muutos voisi olla keskeinen selittävä tekijä sääntelyn hyljeksimisen taustalla. Toinen yhtä hyvä vaihtoehto voi kuitenkin olla se, että EU-tason sääntely koetaan alalla jo niin massiivisena ja tehokkaana, ettei kotimaisiin toimiin viitsitä tai ehditä ryhtyä. Esimerkiksi Jordan ym. (2003, 12) on todennut, että EU on Euroopassa kansallisen ympäristöpolitiikan tärkeä lähde. Yhteenveto hallinnollisen sääntelyn valintaa edistävästä ja jarruttavista näkökohdista löytyy seuraavalta sivulta taulukosta 2.

Taulukko 2: Sääntely kestävän kulutuksen ja tuotannon ohjauksena

Sääntely	Edistävät näkökohdat	Jarruttavat näkökohdat
Ohjaukskeinojen yleiset ominaisuudet	+ Vaikuttavaa + Periaatteessa legitimiä: yksilöiden ja yritysten rajoittamisen legitimitteetti saattaa kuitenkin olla heikentynyt.	– Kankeaa ja pakottavaa – Tehotonta tai ei ainakaan niin tehokasta kuin taloudellinen ohjaus – ”Viimeinen keino” – Peruja Neuvostoliiton ajoilta
Arvioidut vaikutukset kestävän kulutuksen ja tuotannon kentällä	+ Standardit ja materiaalitehokkuuden tavoitearvot voisivat toimia + Byrokraattisten esteiden purkaminen voi parantaa ekotehokkuutta + Yksilöiden kulutusvalintoja pitäisi helpottaa + Elinkeinoelämän innovaatioita voidaan edistää hyvällä sääntelyllä	– Vaikea päästä käsiksi yhteiskuntaa läpäiseviin materiaali- virtoihin ja globaaleihin tuoteketjuihin – Ei tepsu kuluttajiin ja elämäntapoihin? – Kestävä kehitys vaatii toimijoiden omaa aktiivisuutta
Arvioidut sivuvaikutukset		– Suomen kilpailukyvyyn heikenneminen
Päätöksentekoympäristö	+ EU laatii paljon säännöksiä + Sektoriministeriöt voivat valmistella oman alansa esitykset + Myös elinkeinoelämä voi kannattaa ”järjeviä” säädöksiä, joihin se pääsee itse vaikuttamaan	– Sääntely innostaa harvoja – EU:n säännöstehtailu saattaa passivoida jäsenmaita

Taloudellinen ohjaus

KULTU-ohjelman toimenpide-ehdotuksista yli 40 prosentissa viitataan taloudelliseen ohjaukseen. Jos haastateltavien mielikuva sääntelystä ei juuri tarjonnut mahdollisuutta yhteiskuntaa läpäisevien materiaali- ja energiavirtojen hallintaan, taloudellisilla ohjauskeinoilla nähtiin olevan keinoja myös näiden virtojen taltuttamiseen. Aineistossa esiintyi muun muassa toteamuksia, joiden mukaan taloudellinen ohjaus on kestävä kulutuksen ja tuotannon kentällä ”ainoa” tehokas keino. Taustalla lienee ajatus siitä, että talouden ongelmat sijaitsevat kestävämmien kulutus- ja tuotantotapojen ytimessä. Nykymuotoista taloutta nimitettiin ripulitaloudeksi, joka hyvinvoinnin sijaan maksimoi läpivirtausta.

Juur sillon kun säädellään tämmöstä kun energia ja materiaali ja tämmöset. Nehän on tämmönen valtava virtaus, joka menee mejän yhteiskunnan läpi lukemattomina pieninä ja isoina puroina, jotka leikkaa toisiaan. Niin kyl se sillon se taloudellinen ohjaus kuitenkin ois se tehokkain. (H03)

Hallinnolliseen sääntelyyn liitetyn mustamaalaavankin kielikuvas-
ton rinnalla taloudellisesta ohjauksesta puhuttiin myönteisemmässä va-
lossa. Myönteiset mielikuvat eivät kuitenkaan tarkoittaneet, etteikö mo-
nia taloudellisia ohjauskeinoja olisi vastustettu. Itse asiassa ekologinen
verouudistus nimettiin monissa haastatteluissa erääksi KULTU-toimi-
kunnan tärkeimmistä kiistakapuloista. Toisaalta toiseen haastatteluissa
nostettuun taloudelliseen ohjauskeinoon, kestäviin julkisiin hankintoi-
hin, suhtauduttiin hyvinkin myötämielisesti tai neutraalisti.

Hallinnollisiin ja taloudellisiin ohjauskeinoihin liittyvät mielikuva-
erot ovat seikka, johon myös Nurminen (2008, 77) on kiinnittänyt huo-
miota kestävä kulutuksen ja tuotannon verkkokeskustelua käsitellees-
sä analyysissään. Nurmisen aineistossa hallinnollisista ohjauskeinoista
käytettiin sellaisia sanavalintoja kuten ”perinteinen”, ”byrokaattinen”,
”tehoton” ja ”kallis”. Sen sijaan taloudellisiin ohjauskeinoihin liitettyjä
adjektiiveja olivat ”tehokas”, ”moderni” ja ”hieno”. Myös omassa aineis-
tossani taloudellista ohjausta kuvailtiin ”rehelliseksi” ja ”konkreettiseksi”.
Vallalla oleva hallintamentaaliteetti, kuten Sairinenkin (2000, 265–

267) toteaa, näyttäisi siis suosivan taloudellista ohjausta: sitä pidettiin toimijoiden valinnanmahdollisuuksien kannalta joustavana mutta silti ohjausvaikutuksiltaan tehokkaana. Vaikka verotus ja nimenomaan ekologinen verouudistus painottuivat haastateltavien kanssa käydyissä keskusteluissa, haastatelussa tuotiin esiin myös päästökauppaa, syöttötariffeja sekä valtion varojen kohdistamista uudelleen.

Kyl mä oon sitä mieltä et ainoa tehokas keino on taloudelliset ohjauskeinot. Me voidaan puhua suu vaahdossa ja harrastaa propagandaa ja kehua et kuinka hienoa on luomutuotanto ja lähiruoka, ja sit kun se ihminen kävelee ruokakauppaan niin ainoa mikä sen ostopäätökseen vaikuttaa niin on hinta. Ja jos ei jollakin lailla päästä, päästä ohjaukseen jolla on myöskin taloudellista potkua, niin ei se hirveän nopeesti etene. (Ho8)

Aineistossa taloudellisesta ohjauksesta kaivattiin lääkettä niille vääränlaisille signaaleille, joita vaikkapa halvat lennot tarjoavat kuluttajille. Kestävän kulutuksen ja tuotannon yhteiskunnassa oikeanlaiset kannusteet ohjaisivat ihmiset tekemään oikeanlaisia valintoja ja myös mahdollistaisivat arvojen mukaiset ostopäätökset. Joidenkin haastateltavien kannat erosivat kuitenkin siinä, missä määrin kuluttajille riittäisivät pelkät porkkanat ja kannusteet, ja missä määrin ympäristöä kuormittavista valinnoista pitäisi myös rokottaa. Kuluttajien lisäksi taloudellisilla ohjauskeinoilla liikuteltaisiin myös tuottajia, ja esimerkiksi ekotehokkaiden huolto-, korjaus- ja vuokrauspalveluiden kilpailukyky parannettaisiin. Myös julkisella sektorilla taloudellista ohjausta voitaisiin laajentaa julkisia hankintoja pidemmälle. Esimerkiksi korkeakoulujen tulosneuvotteluissa kestävä kehitystä edistävät toimet voitaisiin ottaa arvioinnin kohteeksi.

Kaikki kestävän kulutuksen ja tuotannon taloudellista ohjausta koskevat näkemykset eivät kuitenkaan olleet näin positiivisia. Kritiikki liittyi niin taloudellisen ohjauksen toteutukseen liittyviin teknisiin seikkoihin ja vaikuttavuuteen kuin siitä joillekin toimijoille koituviin kustannuksiin. Näiden näkemysten mukaan taloudellista keppiä ei tulisi kohdistaa sellaisille toimialoille, joilla ohjausvaikutusta ei synny, ja vero aiheuttaa selviä lisäkustannuksia elinkeinon harjoittajille. Esimerkkeinä

tällaisista veroista mainittiin lannoite-, maa-aines- ja jätevero. Samoin taloudelliselle ohjaukselle kriittisissä puheenvuorossa korostettiin sitä, ettei taloudellinen ohjaus ole niin yksinkertaista kuin voisi ajatella. Esimerkiksi ekologista verouudistusta edistämään pyrkivien puheenvuorojen vihjattiin perustuvan ”intuitioon” ja ”mielipiteisiin”. Lisäksi argumentoitiin, että valmistavalle teollisuudelle on jo taloudellista ohjausta kohti ekotehokkuutta, sillä raaka-aineet ja energia maksavat rahaa. Energian käytössä nähtiin kuitenkin selkeämpiä mahdollisuuksia tehostamiseen kuin materiaalipuolella.

[E]simerkiks jätevero ja monet muut tämmöset ympäristöverot niin ne yksinkertaisesti ei ohjaa. Kuvitellaan että ne ohjaa mutta ne eivät ohjaa, ja sitten niistä tulee fisikaalisia. (Hog)

Myös Ilomäki ym. (2005, 1, 18) ovat todenneet KULTU-ohjelman lausuntoanalyysissään, että osa kentän toimijoista vastustaa taloudellista ohjausta, vaikka nämä toimijat periaatteessa kannattaisivatkin ohjauskeinovalikoiman laajentamista sääntelyn ulkopuolelle. Kun taas ennen kaikkea ympäristöjärjestöt varauksettomasti kannattivat taloudellisen ohjauksen käyttöä, Elinkeinoelämän keskusliitto muistutti, ettei Suomen tule yksipuolisesti heikentää teollisuuden kilpailukykyä. Vaikka teollisuuden kilpailukykyhuolet saivat omassa aineistossani ymmärrystä osakseen, taloudellisessa ohjauksessa nähtiin potentiaalia myös pitkän tähtäimen taloudellisiin etuihin. Jos esimerkiksi terveellisempiä ja ympäristöystävällisempiä ruokailu- ja liikkumistottumuksia tuettaisiin, tämä voisi johtaa tulevaisuuden säästöihin valtion budjetissa.

Valtiovarainministeriö näytteli keskeistä roolia taloudellista ohjausta koskevassa keskustelussa. Haastatteluissa tuotiin moneen kertaan esiin, miten taloudellista ohjausta koskevat vahvemmat muotoilut kaatuivat valtiovarainministeriön vastustukseen. Tämä turhautti sitä hyvinkin huomattavaa osaa haastatelluista tahoista, jotka kannattivat taloudellisen ohjauksen lisäämistä kestäväen kulutuksen ja tuotannon kentällä. Esimerkiksi joissakin sektoriministeriöissä olisi ollut halua käyttää verotusta heidän oman alansa kehittämiseen, mutta – toisin kuin sääntely – verotuksen valmistelu ei ollut heidän käsissään. Elinkeinoelämä ja työ-

markkinajärjestöt ylipäänsä taas ymmärsivät valtiovarainministeriön näkökulmaa. Jos taloudellisesta ohjauksesta käytyä kiistaa koskevia puheenvuoroja tarkastelee, voidaan päätellä, että osaltaan kyse on esimerkiksi elinkeinoelämän osalta selkeästä intressipolitiikasta. Toisaalta kyse näyttäisi olevan myös syvemmällä tasolla siitä, että eri tahojen kielet ja ajattelumallit eivät kohtaa: kun toinen näkee verotuksen lähinnä tapana kartuttaa vakaasti valtion kassaa, toinen haluaa ottaa verotuksen välineeksi, jolla ympäristövaikutukset sisäistetään tuotteiden ja palveluiden hintoihin.

Kyllä mun täytyy sanoa, että monissa näissä asioissa VM on omassa norsunluutornissaan, - - niin he katsoo, että he tietää nämä asiat paremmin ja yleensä he katsoo näitä kumminkin ensisijaisesti, niinkun luonnollistakin, fiskaalisista näkökulmista. Toisekseen (VM) ei lähde liikkeelle ennen kuin joku pakko tulee. (H10)

Jos taloudellinen ohjaus ajatellaan laajasti taloudellisena tukena tai tuen poistamisena tietyiltä hankkeilta, myös sektoriministeriöillä itsellään on valtaa asiaan. Kuitenkin esimerkiksi ministeriöiden tai niiden hallinnonalojen sisällä vakiintuneet budjettikäytännöt saattavat vesittää uudistuspyrkimykset. Poliittisena mahdollisuusikkunana näyttäytyivät kuitenkin hallitusneuvottelut, joita varten monet ministeriöt haastatteluajankohtana valmistautuivat. Hallituksen linjaavaa roolia painotettiin. Samalla joidenkin EU:n piiristä tulleiden uudistusten kuten päästökaupan nähtiin myös rajoittavan muun taloudellisen ohjauksen käyttöä.

Kokonaisuudessaan taloudellisesta ohjauksesta voidaan todeta, että siinä missä hallinnollisella sääntelyllä voi katsoa olleen jonkinlaisia imago-ongelmia, taloudellista ohjausta koskevat mielikuvat ovat sangen positiivisia. Kuitenkin kun ehdotuksissa edetään kohti käytäntöä, erilaisia ohjauskeinojen ominaisuuksiin ja niiden päätöksentekoympäristöön liittyviä käytännön ongelmia näyttäisi nousevan eteen. Haastatteluista piirtyvä kuva vastaa KULTU-ohjelman toimenpideanalyyseista saatua tietoa. Samalla KULTU-ohjelman toteutumista seurannut Huvila (2008) huomauttaa, että pitkän aikavälin taloudellisten ohjauskeinojen osalta

Taulukko 3: Taloudellinen ohjaus kestävän kulutuksen ja tuotannon ohjauksena

Taloudellinen ohjaus	Edistävät näkökohdat	Jarruttavat näkökohdat
Ohjaukskeinoon yleiset ominaisuudet	+ Vaikuttavaa + (Kustannus)tehosta + Legitiimiä: yksilön ja yritysten kannalta joustavaa	
Arvioidut vaikutukset kestävän kulutuksen ja tuotannon kentällä	+ Tepsii olemassaolevista keinoista parhaiten materiaali- ja energia-virtoihin + Vaikuttaa talouteen, joka on kentän ongelmien ydin + Ohjaa kuluttajat tekemään kestäviä valintoja ja ehkäisee vääriä signaaleja + Parantaa esimerkiksi ekotehokaiden palveluiden kilpailukykyä + Saa elinkeinoelämän toimimaan säästävämmin	– Taloudellisen ohjauksen tiellä monia veroteknisiä seikkoja. – EU-säädökset ja päästökauppa rajoittavat taloudellisen ohjauksen käyttöönottoa. – Voi aiheuttaa kustannuksia elinkeinoelämälle ilman ohjaavaa vaikutusta. – Ei ole niin helppoa kuin intuitio antaisi ymmärtää. – Teollisuudelle on jo taloudellista ohjausta, kun raaka-aineet ja energia maksavat.
Arvioidut sivuvaikutukset	+ Positiivinen vaikutus talouteen pitkällä tähtäimellä	– Voi vaarantaa suomalaisen teollisuuden kilpailukykyä globaaleilla markkinoilla
Päätöksentekoympäristö	+ Monet kentän toimijat puoltavat taloudellista ohjausta + Poliittisen tahdon ja konkreettisten hallitusohjelmamuotoilujen avulla voidaan edetä. + Julkisten hankintojen osalta aika kuitenkin kypsä myös hallinnon sisällä etenemiseen	– Sektoriministeriöt eivät voi usein valmistella oman alansa taloudellista ohjausta – Taloudellisen ohjauksen lisäämisellä voimakkaita vastustajia – Eri tahojen kielet ja ajattelumallit eivät kohtaa – Vakiintuneet budjettikäytännöt rajoittavat määrärahojen joustavaa käyttöä

edistys on ollut vaatimatonta: etenemistä on tapahtunut lähinnä liikenteen taloudellisten ohjaukskeinojen osalta, selvityksissä sekä julkisissa hankinnoissa. Taloudellisen ohjauksen valintaa edistäviä ja jarruttavia tekijöitä eritellään yllä olevassa taulukossa 3.

Informaatio-ohjaus

KULTU-ohjelmassa informaatio-ohjaus oli suosittua, ja yli puolet toimien ehdotuksista sisälsi viittauksen tiedollisen ohjauksen käyttöön. Myös omassa aineistossani tiedolliseen ohjaukseen laitettiin toivoa, kun pohdittiin keinoja puuttua materiaalivirtojen jatkuvaan kasvuun. Tiedon puutetta, sen saannin vaikeutta ja ihmisten yleistä tietämättömyyttä pidettiin edelleen suurina ongelmakohtina. Samalla monet haastattelut kuitenkin myös kyseenalaistivat informaatio-ohjauksen vaikuttavuuden. Kun raha ja rakenteet helposti ratkaisevat, sääntelyä ja taloudellista ohjausta pidettiin tiedollista ohjausta tehokkaampina.

Hyvä esimerkki, jossa ihmisten käyttäytyminen oikeesti on muuttunu, on tupakointi, mutta ei se johtunu propagandasta, vaan siitä että lätkästiin kovat verot. (Ho8)

Keskeistä tiedollisen ohjauksen kohdalla on kuitenkin se, että toisin kuin vaikkapa sääntelyä tai taloudellista ohjausta, kukaan ei varsinaisesti vastustanut sen käyttöä, ja varsinkin tietynlaisessa informaatio-ohjauksessa nähtiin myös selvästi käyttämätöntä potentiaalia. Saman ilmiön ovat havainneet myös Ilomäki ym. (2005, 1), joiden analysoimissa KULTU-lausunnoissa tiedollisen ohjauksen merkitys painottui selkeästi. Niin julkishallinto, kunnat, tutkimus kuin etu- ja kansalaisjärjestötkin korostivat tiedollista ohjausta.

Myös omassa aineistossani oman kulutuksen arviointiin sopivien mittareiden ja pakkausmerkintöjen kehittäminen saivat kannatusta. Lisäksi mainittiin muun muassa mainonnan haitallisia vaikutuksia koskeva selvitys sekä päättäjille suunnattu kestävä kehityksen akatemia. Vaikka näidenkin kohdalla pohdittiin pelkän tiedollisen ohjauksen vaikuttavuutta, ihmisillä ajateltiin myös olevan oikeus tietää. Samalla jotkut suhtautuivat kriittisesti ylhäältä alaspäin kaadettavaan valistukseen, mikä joidenkin KULTU-toimikuntalaisten mielissä yhdistettiin erilaisten oppaiden tehtailuun. Tiedotuskampanjoita paitsi puolustettiin myös kritisoitiin. Kampanjoiden riskinä pidettiin sitä, että hyvistä tarkeituksista huolimatta ne voivat muodostua lähinnä tragikoomisiksi graafisen teollisuuden subventio-ohjelmiksi.

[M]ä en ite enää jaksa uskoo siihen, että vain täältä ylhäältä alas annetaan uusia ja uusia oppaita ja paiskataan tiedolla ihmisiä - -. (H12)

Toisaalta mainonnan, markkinoinnin ja pedagogiikan oppien paremmassa hyödyntämisessä nähtiin vielä mahdollisuuksia. Jos informaatio-ohjausta käytetään, sen pitää olla selkokielistä, vertailukelpoista ja puolueetonta. Esimerkiksi tällä hetkellä kaupan hyllyiltä avautuva merkki- viidakko voi olla omiaan aiheuttamaan kuluttajille hämmennystä. Niin omissa haastatteluissani kuin Nurmisen (2008, 78) analyoimissa keskusteluissa nousikin esiin, miten aikamme informaatiotulva ehkäisee viestin perillemenoaa; kuluttaja kärsii ”infoähkystä”. Lisäksi tiedon vaikeaselkoisuus ja ristiriitaisuus saattaa hämmentää toimijoita. Asioiden monopolisuus pyörtytti jo joitakin kestävän kulutuksen ja tuotannon kenttään perehtyneitä toimikuntalaisiakin.

Informaatio-ohjauksen vaikuttavuutta voisi kuitenkin parantaa ja yleistä ähkyä vähentää suuntaamalla tieto tietyille avainhenkilöille. Tällaisiksi mainittiin aineistossa muun muassa julkisten hankintojen tekijät sekä kuntapäätäjät, joille ehdotettiin kestävän kehityksen passeja. Hieman laajempuna potentiaalisena kohderyhmänä pidettiin myös lapsia ja nuoria, joihin valistuksen katsottiin vielä tepsivän. Lisäksi lasten katsottiin mahdollisesti vievän viestiä koulusta tai päiväkodista aina kotiin asti. Samalla haastatteluissa kyseenalaistettiin mielikuvat siitä, että kestävän kehityksen näkökulmia olisi esimerkiksi kouluissa tai korkeakouluissa huomioitu jo riittävässä määrin.

Mä laitan toivon täs nuoriin. Ympäristöasiois on huomattu monta kertaa, että kun lapset koulussa oppii, niin ne vie sen asian kotiin ja ne laittaa vanhemmat toimimaan [naurahtaa] järkevämmin. - - Eli must lapsiin kannattaa, lapsiin erityisesti kannattaa tätä tiedollista, silloin se menee hyvin läpi. (H14)

Kun KULTU-toimikunnan toimenpide-ehdotuksia eriteltiin, tutkimus- ja kehitystoiminnan edistäminen laskettiin myös informaatio-ohjaukseksi. Itse asiassa kolme neljäsosaa KULTU-ohjelman informaatio-ohjausta sisältäneistä toimenpide-ehdotuksista viittasi nimenomaan

asioiden tutkimiseen ja selvittämiseen. Haastateltavat näkivätkin, että kestävä kulutuksen ja tuotannon kentällä on vielä tietoaukkoja, ja myös teknologiaa pitäisi kehittää eteenpäin. Toisaalta tällä hetkellä tuotettu tieto ei välttämättä kohtaa tarpeita, ja sitä pitäisi myös arvioida ja luokitella luotettavan tietoperustan saamiseksi. Samoin haastateltavat kritisoivat suomalaista taipumusta juuttua selvitysvaiheeseen, kun nopealiikkeisemmät toimijat nappaavat ideat ja toteuttavat ne. Jotkut myös epäilivät poliittista halua tutkimusmaailman kuuntelemiseen.

[T]ää valtionhallinnon (strategia) on kyllä hankala, ja se että tää suomalainen taipumus tehdä selvitystä selvityksen päälle ilman että ryhdytään toimenpiteisiin. (Ho8)

Yhteenvedona voidaan todeta, että kestävä kulutuksen ja tuotannon informaatio-ohjausta koskeva yleinen mielikuva ei omassa aineistossani ollut aivan niin positiivinen kuin esimerkiksi Ilomäen ym. (2005) lausuntoanalyysissä. Tiedolliseen ohjaukseen liitetyissä kielikuvissahan puhuttiin jopa tiedolla ”paiskaamisesta” ja ”propagandasta”. Toisaalta tiedon tuotannolle ja jakamiselle löydettiin kuitenkin vielä runsaasti työsarjaa ja esimerkiksi hieman uudenlaiset ja kohdennetut tiedotusratkaisut koettiin myös houkutteleviksi. Koska kuitenkin myös säännöksille ja taloudellisille ohjauskeinoille keksittiin monia käyttöjä, tiedollisen ohjauksen suosion selkein selittävä tekijä näyttäisi olevan poliittinen päätöksentekoympäristö. Informaatio-ohjausta voidaan edistää, koska se ei tallo kenenkään intressejä, eikä sillä myöskään ole muita selkeitä vihamiehiä. Yhteenvedo tiedollisen ohjauksen valintaa edistävästä ja jarruttavista seikoista löytyy viereisestä taulukosta 4.

Taulukko 4: Informaatio-ohjaus kestävän kulutuksen ja tuotannon ohjauskeinona

Informaatio-ohjaus	Edistävät näkökohdat	Jarruttavat näkökohdat
Ohjauskeinon yleiset ominaisuudet	+ Legitiimiä, paitsi ehkä jos kaadetaan ylhäältä alas	– Ei välttämättä kovin vaikuttavaa ja tehokasta
Arvioidut vaikutukset kestävän kulutuksen ja tuotannon kentällä	+ Tiedon puute, tiedon saannin vaikeus ja yleinen tietämättömyys edelleen ongelmia. + Voi tepsyä materiaalivirtojen jatkuvaan kasvuun + Mainonnan, markkinoinnin ja pedagogiikan opeilla päästään parempaan tulokseen. + Myös selkokielelle, vertailukelpoiselle ja puolueettomalle tiedolle tarvetta. + Viestinnän tehoa voi parantaa avainryhmille suunnatulla viestinnällä + Teknologian kehittämisessä sekä tutkimuksen edistämisessä ja kohdentamisessa paljon tehtävää	– Oppaiden tehtailu ja kampanjointityö ei ehkä ole erityisen hyödyllistä. – Tiedon määrä ja monimutkaisuus hämmentää monia
Arvioidut sivuvaikutukset		
Päätöksentekoympäristö	+ Kukaan ei vastusta informaatio-ohjauksen käyttöä, ja moni kannattaa sitä aktiivisesti.	

Kestävän kulutuksen ja tuotannon ohjauskeinojen valinnan pullonkaulat ja niiden ratkaisut

Tässä on pyritty vastaamaan seuraaviin artikkelin alussa esitettyihin kysymyksiin: (1) Minkälaisia kestävän kulutuksen ja tuotannon ohjauskeinoja KULTU-ohjelmassa esitetään? (2) Miten KULTU-toimikunnan jäsenet arvioivat ohjauskeinoja ja niiden valintaan vaikuttavia tekijöitä? (3) Ilmeneekö joidenkin ohjauskeinojen kohdalla sellaisia pullonkauloja, jotka saattavat turhaankin vaikeuttaa kyseisen ohjauskeinoryhmän mahdollisuuksien hahmottamista?

Vastasin ensimmäiseen tutkimuskysymykseen luokittelemalla KULTU-ohjelman toimenpide-ehdotuksia ohjauskeinokategorian mukaan. Sisällön erittelyssä havaittiin, että yli puolessa ehdotuksista oli jonkinlainen viittaus tiedon tuottamiseen tai levittämiseen esimerkiksi asian selvittämisen muodossa. Toisaalta hieman alle puolessa ehdotuksista oli viittaus taloudelliseen ohjaukseen, ja myös vapaaehtoisten sopimusten käyttö ohjauskeinona oli mainittu lähes viidesosassa ehdotuksista. Niin kutsutut uudet ympäristöpoliittiset ohjauskeinot (Jordan ym. 2003) siis hallitsivat palettia. Samalla yllättävää oli se, että KULTU-ohjelman toimenpide-ehdotuksissa viitattiin vain kerran perinteiseen hallinnolliseen sääntelyyn.

Erilaisten kestävän kulutuksen ja tuotannon ohjauskeinojen runsaille maininnoille tai mainitsematta jättämisille saatiin taustoistusta, kun KULTU-toimikunnan jäsenet arvioivat ohjauskeinoja ja niiden valintaan vaikuttavia tekijöitä. Haastatteluvastauksia analysoimalla ja luokittelemalla huomattiin, että tarkastelun kohteiksi valituilla ohjauskeinoryhmillä – sääntelyllä, taloudellisella ohjauksella ja informaatio-ohjauksella – on omanlaisiaan valintaa edistäviä ja jarruttavia tekijöitä:

Informaatio-ohjaukseen oli KULTU-ohjelmassa eniten viittauksia, mikä osittain selittyy sillä, että tiedon tuottaminen ja jakaminen on usein tarpeellinen lisä minkä tahansa ohjauskeinon käyttöönotossa. Toisaalta haastatteluissa kiinnitettiin huomiota siihen, että tiedollisen ohjauksen edistäminen on helppoa, sillä kukaan ei varsinaisesti vastusta sitä. Kuitenkaan informaatio-ohjauksesta esitetyt yleiset ja vaikuttavuuteen liittyvät arviot eivät olleet aivan niin mairittelevia kuin niiden suu-

ri edustus ohjauskeinopaletissa antaisi ymmärtää. Jos siis informaatio-ohjauksen käytössä ilmenee pullonkauloja, niiden ratkaisua kannattaisi etsiä tämän analyysin perusteella tiedon tuotannon ja levittämisen käytäntöjen parantamisesta.

Taloudellisen ohjauksen kohdalla yleiset mielikuvat ja vaikuttavuusarviot olivat erityisen positiivisia, ja talouden kautta tapahtuvaan ohjaukseen olikin sängen monia viittauksia KULTU-ohjelmassa. Ehdotusten toteutumisen nuste ei kuitenkaan välttämättä ole paras mahdollinen, sillä monien taloudellisten ohjauskeinojen hyödyntämisessä nähtiin käytännön ongelmia tai ikäviä sivuvaikutuksia. Ennen kaikkea pullonkauloja näyttäisi kuitenkin liittyvän taloudellisen ohjauksen päätöksentekoympäristöön ja siellä ilmeneviin ristiriitoihin. Tulos sopii havaintoihin, joita Tikkanen (2005, 180) on tehnyt ekologisen verouudistuksen käytöstä kestävä kehityksen ohjauskeinona Suomessa: vaikka monet toimijat pitävät ajatusta periaatteellisella tasolla vetoavana, käytännössä törmätään moniin ongelmiin ja vastustukseen. Jos siis taloudellisen ohjauksen koko potentiaali halutaan kestävä kuluksen ja tuotannon tueksi, tarvitaan tämän analyysin perusteella ainakin vahvaa poliittista tahtoa, uskallusta ylittää intressiristiriitoja sekä kykyä luoviin ratkaisuihin valtiovarainministeriön perinteisellä valta-alueella.

Lopulta KULTU-ohjelmassa hyljeksityn hallinnollisen sääntelyn vallinnan pullonkaula näyttäisi olevan niissä yleisissä mielikuvissa, joita sääntelyyn liitetään. Sääntelyä pidettiin haastatteluissa usein kankeana ja tehottomana. Tämä viittaisi siihen, että sääntelyn välttely liittyy Suomessa tapahtuneeseen ohjauskeinoreformiin ja muuttuneeseen ympäristöpoliittiseen hallintamentaliteettiin (Sairinen 2000). Toisaalta selittävänä tekijänä voi olla myös Euroopan unionin vilkas sääntelytoiminta (Emt., 257): EU:n direktiivejä ja ohjelmia odotetaan, koska ei haluta sitoutua tiukempiin sääntöihin. Vaikka hallinnon säännöksillä ei varmasti ratkaista kaikkia kestävä kulutuksen ja tuotannon haasteita, tällä hetkellä siihen liitetyt mielikuvat ovat kohtuuttoman mustia suhteessa mahdollisuuksiin. Esimerkiksi SCOPE2-tutkimuksessa (Tukker ym., 2008) hallinnollista sääntelyä pidettiin tehokkaana joskin vähemmän käytetyn välineenä kestävä kulutuksen ja tuotannon kentällä.

Miksi sitten tällaisten ohjauskeinojen valinnan pullonkaulojen paikantaminen on tärkeää? Perussyynä on se monissa tutkimuksissa (Mm. emt.) ja myös omassa haastatteluaineistossani esiin tulleet seikka, että kestävä kulutuksen ja tuotannon kysymysten ratkaiseminen vaatii laajan ja luovasti sovelletun ohjauskeinopaletin käyttöä. Näin ollen ei ole varaa siihen, että jonkin ohjauskeinokategorian välineiden mahdollisuudet hylätään vain, koska kyseinen ryhmä ei ole aivan tämänhetkisen hallintamuodin mukainen, koska sen toteutuksessa juututaan riitelyyn, tai koska sitä ei osata käyttää parhaalla mahdollisella tavalla. Sääntelyn hyljeksinnän pohjalta voidaan päätellä, että hallintamentaliteetti saattaa olla voimakas keino pysäyttää jonkin ohjauskeinoryhmän kehittäely jo alkuunsa, ennen kuin sen konkreettisia mahdollisuuksia ja poliittista hyväksyttävyyttä ollaan ehditty edes kunnolla harkita.

Eräänä laajempänä kestävä kulutuksen ja tuotannon kentällä vaikuttavana tekijänä on vielä se, että kuluttajiin ja kulutuksen ohjaukseen liittyvät mielikuvat olivat sangen häilyviä jopa itse haastattelemieni keskeisten toimijoiden piirissä: kun joidenkin haastateltavien silmissä kuluttaja näyttäytyi arvojensa pohjalta aktiivisesti valintoja tekevänä kuningaskuluttajana, toisten mielissä siinteli arjen pyörteissä sinnittelevä kiireinen perheenäiti. Kulutukseen puuttumista koskevien pohdintojen taustalla näyttäisi myös vaikuttavan laajempi kysymys siitä, mikä on yksilönvapauden piiri. Tämän hetken vapauden alueisiin puuttumisessa on korkea kynnyks. Tästä näyttäisi myös osaltaan olevan kyse hallinnolliseen sääntelyyn liitetystä varovaisuudessa. Foucault (1991, 103) huomauttaakin, että hallintakeinojen kentällä on käynnissä jatkuvan uudelleenmäärittelyä siitä, mikä on valtion toimivallan piirissä, mikä taas ei.

Kenen sitten pitäisi toimia kulutuksen ja tuotannon kestävyyspuolesta? Omassa aineistossani moni totesi, että vastuu kestävästä kulutuksesta on pohjimmiltaan kaikilla. Vaikka tämä on varmasti tottakin, saattaa yleispätevä vastuunjako hämärtää käsitystä siitä, että erilaisilla toimijoilla on erilaisia resursseja vaikuttaa rakenteisiin. Samalla Suomessakin tapahtunut ohjausreformi (Sairinen 2000) ja uusien ympäristöpoliittisten ohjauskeinojen muodikkaus siunaavat tällaisen ”politiikan ulkoistamisen”. Rakenteellinen muutosvastuu siirretään kuluttajille, yksilönvapauden vedoten. Kuten monissa haastatteluissakin todettiin,

hallinnon ulkopuolisten toimijoiden on vaikea kantaa tällaista vastuuta. Voidaan myös hyvin kysyä, ajattelevatko hyvinvointivaltio-Suomessa kasvaneet niin, että jos kulutuksen ja tuotannon rakenteissa olisi todella suuria ongelmia, valtio kyllä ottaisi asian hoitaakseen.

Lopulta haastatteluaineistosta voi lukea, miten kansallisvaltioiden tila kulutus- ja tuotantorakenteiden muokkaamiseen on aidostikin kaventunut globalisoituneen talouden ja vahvan EU:n aikakaudella. Etenkin taloudellisen ohjauksen kohdalla nämä muun muassa yritysten kilpailukykyyn ja eurooppalaiseen veroharmonisointiin liittyvät seikat tuntuvat muodostavan pullonkaulan uusien keinojen käyttöönnotolle. Samalla haastatteluista piirtyy näkemys siitä, että kaikkia kansallisen määräysvallan piirissä olevia keinoja ei ole vielä käytetty kestävän kulutuksen ja tuotannon hyväksi. Hallinnolla on kuitenkin vielä paljon sopeutumista tilanteessa, jossa sen pitäisi muuttua asioiden hoitelijasta kestävän kulutuksen ja tuotannon dynaamiseksi johtajaksi.

Lähteet

- Assessing the potential of various instruments for sustainable consumption practices and greening of the market (ASCEE) (2008) *Policy Instruments to Promote Sustainable Consumption*.
- BEMELMANS-VIDEC M-L, RIST RC, VEDUNG E (eds.) (1998) *Carrots, Sticks & Sermons. Policy Instruments & Their Evaluation*. Transaction Publishers. New Brunswick and London.
- European Commission (2004) *Sustainable consumption and production in the European Union*. Office for Official Publications of the European Communities. Luxembourg.
- HUVILA H (2008) *Kohti kestävämpää tulevaisuutta? Suomen Kestävän kulutuksen ja tuotannon -ohjelman toimeenpanon ensimmäiset vuodet*. Ympäristösuojelutieteen pro gradu -työ. Bio- ja ympäristötieteiden laitos. Helsingin yliopisto.
- ILOMÄKI M, HILDÉN M (2005) *Kestävän kulutuksen ja tuotannon toimikunnan (KULTU) ehdotuksesta kansalliseksi ohjelmaksi 2005 annetuista lausunnoista laadittu lausuntoanalyysi*. Suomen ympäristökeskus. <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=49858&lan=Fi>, 23.8.2008.

- JORDAN A, WURZEL R, ZITO A (eds.) (2003) *'New' Instruments of Environmental Governance? National Experiences and Prospects*. Frank Cass. London and Portland, OR.
- Kestävän kulutuksen ja tuotannon toimikunta (2005) *Vähemmästä enemmän ja paremmin*. Kestävän kulutuksen ja tuotannon toimikunnan (KULTU) ehdotus kansalliseksi ohjelmaksi 2005. Ympäristöministeriö, kauppa ja teollisuusministeriö. <http://www.environment.fi/download.asp?contentid=36844&lan=fi>, 23.8.2008.
- LINDER S, PETERS G (1989) *Instruments of Government. Perception and Context*. Journal of Public Policy 9 (1) 35–58.
- NURMINEN M (2008) *Kansalaisen vai kuluttajan vastuu? Verkkokeskustelu kestävästä kulutuksesta ja tuotannosta*. Ympäristösuojelutieteen pro gradu -työ. Bio- ja ympäristötieteiden laitos. Helsingin yliopisto.
- SAARANEN-KAUPPINEN A, PUUSNIEKKA A (2006a) *Sisällönanalyysi*. KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Tampere. http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_2.html, 12.10.2008.
- SAARANEN-KAUPPINEN A, PUUSNIEKKA A (2006b) *Aineisto- ja teorialähtöisyys*. KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Tampere. http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L2_3_2_3.html, 12.10.2008.
- SAIRINEN R (2000) *Regulatory Reform of Finnish Environmental Policy*. Teknillinen korkeakoulu. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja A27. Espoo.
- TIKKANEN S (2005) *Ekologisen verouudistuksen ituja hallinnollis-poliittisella kentällä*. Analyysi käsitteen määrittelystä, toimeenpanosta ja valintaan vaikuttavista tekijöistä. Lisensiaatintutkielma. Yhteiskuntapolitiikan laitos. Helsingin yliopisto.
- TUKKER A et al. (2008) *Sustainable Consumption Policies Effectiveness Evaluation (SCOPE2)*. Final Report.
- United Nations Environment Programme (UNEP) (2008) *Planning for Change. Guidelines for National Programmes on Sustainable Consumption and Production*. <http://www.unep.fr/shared/publications/pdf/DTIx1o28xPA-Planning4change.pdf>, 25.8.2008.
- VEDUNG E (2005) *Policy Instruments – Typologies and Theories*. Teoksessa *Carrots, Sticks & Sermons. Policy Instruments & Their Evaluation*. Eds. M-L Bemelmans-Videc, RC Rist, E Vedung E. Transaction Publishers. New Brunswick and London.
- VEDUNG E (1997) *Public Policy and Program Evaluation*. Transaction Publishers. New Brunswick and London.

Haastattelut

- Airaksinen, Timo, johtaja, Teknologiateollisuus ry, 21.02.2007
- Hakanen, Maija, ympäristöpäällikkö, Suomen Kuntaliitto, 01.02.2007
- Hasenson, Benny, asiantuntija, Elinkeinoelämän keskusliitto EK, 06.02.2007
- Honkasalo, Antero, ympäristöneuvos, ympäristöministeriö, 11.10.2006
- Kohl, Johanna, tutkija, Tulevaisuuden tutkimuskeskus, 15.03.2007
- Koivusalo, Salla, projektipäällikkö, Teknillisen korkeakoulun koulutuskeskus Dipoli, 26.02.2007
- Korpivaara, Aila, yliarkkitehti, ympäristöministeriö, 13.02.2007
- Koski, Eija, tutkija, Suomen luonnonsuojeluliitto, 22.05.2006
- Nikula, Taina, ylitarkastaja, ympäristöministeriö, 02.06.2006
- Ollila, Liisa, neuvotteleva virkamies, sosiaali- ja terveysministeriö, 14.03.2007
- Pannimaa-Pätsi, Kaisa, toiminnanjohtaja & Mustonen, Maili, puheenjohtaja, Kuluttajat Konsumenterna ry, 01.03.2007
- Raivio, Kari, kansleri, Helsingin yliopisto, 05.02.2007
- Ranki, Risto, teollisuusneuvos, kauppa- ja teollisuusministeriö (nyk. työ- ja elinkeino- ministeriö), 29.01.2007
- Rouhinen, Sauli, ympäristöneuvos, ympäristöministeriö, 07.02.2007
- Saari, Risto, ylitarkastaja, liikenne- ja viestintäministeriö, 06.02.2007
- Sourama, Heikki, finanssineuvos, valtiovarainministeriö, 02.03.2007
- Tanninen, Timo, pääsihteeri, Maailman luonnonsäätiö WWF, 27.02.2007
- Tiusanen, Pentti, kansanedustaja, eduskunnan ympäristövaliokunta, 01.02.2007
- Tornberg, Markku, johtaja, Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK ry, 02.02.2007
- Turunen, Sinikka, pääsihteeri, Suomen Kuluttajaliitto ry, 22.02.2007